

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

December 2015

Na úvod

Do siedmej dekády vstupujeme s odvážnymi výzvami

Mikulášania, môžeme byť spoločne právom hrdí, že máme naše vlastné mestské múzeum, a to nielen také hocikaké, ale s priam ohromujúcou šesťdesiatročnou históriou. Takúto pamäťovú inštitúciu nemá viacero aj oveľa väčších slovenských miest. Liptovský Mikuláš má svoje vlastné múzeum s perspektívou ďalšieho rozvoja, za čo patrí obrovská vďaka celej našej radnici. Vôbec to nie je prázdna fráza či lacné pochlebovanie, pri nedávnom schvaľovaní mestského rozpočtu sa neozval žiadny hlas volajúci po skrátaní navrhnutého príspevku pre múzeum, práve naopak. Svedčí to o vedomí, že bez poznania minulosti niet budúcnosti.

Naše mestské múzeum nesúce meno jednej z najoriginálnejších osobností štúrovskej generácie (mimochodom, 23. mája 2016 si pripomenieme 140. výročie skonu Janka Kráľa) vstupuje do siedmej dekády s mnohými odvážnymi výzvami. Tou najzákladnejšou je pokračovať v podrobnom mapovaní dejín nepochybne jedného z najvýznamnejších centier kultúrneho života Slovákov, čo sa potvrdilo aj v roku 2015, keď bola naša expozícia Tatrín a Žiadosti slovenského národa v Hodžovej fare dejiskom celej série zaujímavých podujatí pri príležitosti celoštátnych osláv 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra.

Zbierkový fond nášho múzea obsahuje približne 37 000 rôznorodých položiek a rok čo rok pribúdajú stovky ďalších vzácných dokumentov, fotografií, artefaktov a úžitkových predmetov. Snahy o elektronickú evidenciu čoraz rozsiahlejšieho zbierkového fondu siahajú do roku 2002. V roku 2009 sa liptovskomikuláškne mestské múzeum zapojilo do celoštátneho projektu vytvorenia centrálneho katalógu múzejných zbierok. Zatiaľ je v ňom zapísaných iba čosi vyše 8000 položiek z nášho zbierkového fondu. Takýmto tempom by kompletne zaevidovanie doterajších akvizícií trvalo určite ešte viac ako dve desaťročia. Preto musí byť našim zámerom nájsť spôsob na jeho výrazné zrýchlenie popri zachovaní širokého spektra činností múzea.

Po inšpiráciu, ako sa dajú naplňať na prvý pohľad nespiteľné plány, nemusíme chodiť ďaleko. Priam dokonalým príkladom je mimoriadne činorodá osobnosť Alojza Lutonského, ktorý bol okrem iného v rokoch 1963 – 1969 riaditeľom nášho múzea. Tento obdivuhodný človek dokázal premieňať svoje odvážne sny na skutočnosť. Vďaka jeho cieľavedomosti, neoblomnosti a organizačnému majstrovstvu vyrástla prvá lanovka na Chopok. Aj v našom múzeu čaká na vybudovanie hneď niekoľko takýchto „lanoviek“.

Za všetky stačí spomenúť trestuhodne zmarený projekt výstavby depozitára. Ak bude vhodná príležitosť, musíme urobiť úspešný druhý pokus.

Jaroslav Hric,
riaditeľ Múzea Janka Kráľa

Oprášení vinš

Pred dvadsiatimi rokmi, na prahu roka 1996, dostali sme do múzea novoročný pozdrav z pera hybského rodáka PhDr. Ruda Brtáňa (1907 – 1998), významného literárneho historika, kritika a prekladateľa. Veľkú časť svojho života venoval štúdiu života a diela básnika Janka Kráľa. Pred šesťdesiatimi rokmi stál pri zrode nášho múzea, bol jeho dlhoročným spolupracovníkom i veľkým priaznivcom. Svedčia o tom aj veršičky, ktorými zareagoval na fotografickú novoročenku múzea na rok 1996. „Oprášili“ sme vinš, aj fotografiu. Završujeme nimi jubilejný rok šesťdesiatin nášho múzea.

Môjmu Múzeu Janka Kráľa buď len sláva a chvála!

*Dívam sa na ten obraz krásny:
ste šťastní, v tvári jasní...*

*Za 14 živých pracovníkov
a stromček podľa starých zvykov
Vám kráľovsky zdar žičím:
Nedajte odradiť sa ničím!*

*Pour felicité želim zdravie:
nech splnia sny sa ligotavie
v tom novom roku v každom kroku –
je radosť v tanci v ľahkom skoku!*

*Nech srdce sa Vám nekála
(to kálalo sa u Kráľa)
a náš ten Liptov rodný
nech bude novej slávy hodný –
nech nikdy nie je neslobodný!*

*Aj na uliciach žičím šťastia
v tom prachu, blate toho mesta,
nech Vám len šťastie v práci rastie!*

*A Váh kým stenčený si plynie
a v priehrade už smutne hynie,
kým na Vás hľadí sivý Kriváň
bez zverbuovania žije živáň –
nech horí v srdci žiadosť neustála:
ukázať svetu veľkosť Janka Kráľa.*

Váš Rudo Brtáň
Starý rok 1995

-ib-

Ludovít Velislav Štúr a Liptovský Mikuláš

V roku, keď si pripomínáme 200. výročie narodenia Ludovíta Velislava Štúra, nesmieme zabudnúť na skutočnosť, že aj na pôde vtedajšieho Liptovského Sv. Mikuláša sa písali národno-kultúrne, cirkevné i politické dejiny slovenského národa. Bola to doba, keď sa v tomto meste nahromadilo nadpriemerné množstvo ducha, ktoré zákonite muselo zahoriť. Vďaka aktívnemu slovenskému kultúrnemu podhubiu a silným osobnostiam sa 26. – 28. augusta 1844 na starej evanjelickej a. v. fare uskutočnil historický počin. Štrelili sa tu kňazi, učители, remeselníci, zeman i študenti bez rozdielu vierovyznania a stavu a založili celonárodný osvetový spolok Tatrin. V týchto dňoch odišli z Liptovského Sv. Mikuláša nezvyčajné listy – „Pozvania k Tatrinu“ – a malé Slovensko sa prestalo skrývať pred veľkými dejinami. V Mikuláši mali slová dobových hesiel „svätú“ hodnotu. Rovnosť a bratstvo predstavovali ľudskosť – kto chce byť našim bratom, musí byť najprv človekom, kto chce byť slobodný, musí mať náležité vzdelanie – preto sa školstvo a osveta stali prioritou vtedajších činov. Na dobovej pozvánke nechýbajú vlastnoručné podpisy Michala Miloslava Hodžu, Jozefa Miloslava Hurbana, Ludovíta Štúra, ale aj Gašpara Fejérpataky-Belopotockého, Ludovíta Hroboňa a Ctibora Zocha.

Najmä „trojhviezdie“ Štúr, Hurban a Hodža, ktoré dodnes blahodarne žiari na slovenskom nebi, sa stalo nositeľom najkrajších ľudských vlastností, túžob a ideálov. Ich sny a túžby ducha sa stali v Mikuláši reálnym programom. Štúrove slová „*Národ musí byť povedomý svojej národnej hrdosti a usilovne si ju zastávať: ak si to nevie, nie je iného hoden, ako aby bol čo otrok podmanený!*“ vo Sv. Mikuláši skutočne naplňali – aj preto mal Štúr k tomuto mestu blízky vzťah. Kolkokrát presne mesto navštívil, ešte nevieme. Zatiaľ máme doklady, že tu bol päť ráz.

V roku 1841 počas prázdnin sa Štúrovi naskytla príležitosť cestovať po Slovensku so svojím zámožným žiakom, gréckym kniežaťom Joanom Aristarchisom. V auguste cez Madunice a Oravu prišli do Liptova. Nasledovala návšteva u Michala Miloslava Hodžu a Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. Štúr už vtedy pripravoval vydávanie Slovenských národných novín, a tak chcel osobne dohodnúť prispievateľov, ale aj predplatiteľov. Návšteva nebola márna – už vtedy Belopotocký prisľúbil a aj zložil kauciu na noviny. Medzi krásne Štúrove mikulášske zážitky patrilo privítanie, ktoré im nachystali študenti s členmi nedeľnej školy a miestnymi vlastencami. K tejto návšteve sa viaže aj pamätný výstup na Kriváň. Štúrovci a Belopotocký ho uctievali ako symbol lepšej budúcnosti národa a na výstup naň hľadeli „*pod zorným uhlom vzrastajúceho kmeňového povedomia*“.

Keďže Štúr v tomto období stále nemal povolenie na vydávanie novín, rozmyšľal o nejakom inom spôsobe pôsobenia na národ. Jeho iniciatíva urýchlila vznik spolku Tatrin. V dobovom dokumente čítame: „*Mnoho slov netreba. Dost je na to, že kto čo-to cíti ako Slováč, musí uznať, že je zvrchovaný čas, aby sa pre slovenský národ a život niečo po slovensky začalo.*“ Druhý tatrínskej sednice v roku 1845 sa Štúr nezúčastnil, mal plné ruky práce s vydaním Slovenských národných novín.

Do Liptovského Sv. Mikuláša prišiel na tretie zasadnutie tatrínskej sednice 16. – 17. septembra 1846, na ktorom sa rozhodlo vyriešiť kom-

promisom sporné stanoviská týkajúce sa pravopisu medzi štúrovcami a bernolákovcami. Spisovná slovenčina mala veľa nepravidiel, a tak na Štúrov návrh poverilo tretie tatrínske zhromaždenie Michala Miloslava Hodžu, aby vypracoval obranu slovenskej reči. Hodža napísal ***Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo***.

Marcové zákony z roku 1848 privítala slovenská národná inteligencia s radosťou. Sám Ludovít Štúr zvolal na 18. marca 1848 do Mikuláša poradu. Hoci sa neuskutočnila, podnietila vzdelancov Liptova k spisaniu petície s názvom ***Liptovské žiadosti***, ktoré boli verejne vyhlásené 28. marca 1848 a zaevidované v stoličnej zápisnici. Medzitým bol Štúr vo Viedni a v Prahe, kde pripravoval Slovanský zjazd. Z Prahy odchádzal s tým, že na jeho hlavu vypísali v Uhorsku odmenu 200 dukátov. Preto do Mikuláša cestoval cez Krakov. Pricestoval večer 9. mája 1848,

aby sa 10. mája zúčastnil na koncipovaní ***Žiadosti slovenského národa***. Viedol schôdzu národovcov z celého Slovenska. Z tohto rokovania vznikol prvý politický program Slovákov v 14 bodoch. Je známe, že Štúr na Hodžovej fare spal tri noci a že ho sám Hodža upozorňoval, aby z Mikuláša odišiel, lebo sa bál, aby ho nezatkli, no Štúr chcel počkať na Hodžu, aby spoločne odišli do Prahy na Slovanský zjazd. Hodžu prišli zatknúť už 16. mája 1848. Podarilo sa mu však utiecť. Historici uvádzajú, že Štúr z Liptova odišiel až po 20. máji. Kde bol dovtedy? Dokumenty mlčia. A tak nastupuje hovorová, ústna tradícia. Vieme, že sa liečil v Korytnici, že niekoľko ráz navštívil farára Lehotského s manželkou v Liptovskom Trnenci i priateľov Jonáša Guotha a Ludovíta Kleina v Hybiach. Tráduje sa, že navštívil aj Liptovský Ján, kde chodil na výborný malinový čaj a bývali tam zaniatení štúrovci Janko Čajak a Janko Kalinčiak.

Do Mikuláša prišiel Ludovít Štúr na koči ešte 6. marca 1849 spolu s Jozefom Miloslavom Hurbanom a Zachom. Nasledujúci deň rečnil

z balkóna stoličného domu spolu s Hurbanom o celonárodných otázkach Slovákov. Ponavštevovali strápené rodiny, ktoré mali zajatých rodinných príslušníkov a 8. marca odišli na Oravu.

Koncom júla 1849 bol na rozkaz Bachovej vlády do úradu opäť vrátený M. M. Hodža. Naproti mu išla miestna garda, v Palúdzke bola postavená slávobrána a v Mikuláši ďalšie tri. V novembri 1849 zborový konvent potvrdil Hodžu za farára a v stoličnom dome mu komisár Ambros odovzdal záslužný kríž. Atmosféra v Mikuláši sa upokojila. Večer sa uskutočnil fakľový pochod a hrala Piťova muzika. Zdalo by sa, že je všetko v najlepšom poriadku, lenže ani Štúrova aktivita, ani dobrovoľnícke výpravy nespĺnili nádeje národovcov. História pokračovala v dobrom i zlom...

Dnes v Liptovskom Mikuláši Ludovít Štúr nechýba. Máme ulicu Ludovíta Štúra, máme autentickú starú faru s múzejnou expozíciou, ktorá živo vypovedá o dobe, keď v nej rokovali, nocovali či bývali Štúr, Hurban a Hodža. Pred farou je Štúrova socha, na jej priečelí pamätné tabule. Pamiatka na Ludovíta Štúra je v Liptovskom Mikuláši „svätou vecou“.

Daniela Fiačanová

• Foto: Ján Svidran

Stručné dejiny mikulášskeho „Manderláka“

• Pohľad na mikulášsky „Manderlák“ asi z roku 1960

Mikulášsky „Manderlák“ je nenápadná, ale pozoruhodná, rohová budova na východnom okraji mikulášskeho námestia. Len málokto z okoloidúcich však vie, na čo v minulosti slúžila a kto ju vlastnil.

Pôvodne sa v budove pravdepodobne nachádzala mestská jatka, ktorú mesto prenajímalo mäsiarskym majstrom. Najstarší záznam o tejto jatke pochádza z roku 1838 v súvislosti s vyplatením dlžoby od árendátorov Bernáta Hoffmanna a Antona Špitza.

Približne v polovici 19. storočia mikulášsku jatku odkúpil židovský podnikateľ Jozef Nagelein a jeho manželka Rozália, rodená Majerová. V roku 1868 polovičný podiel po matke z blízkeho domu (č. 5/b) a jatky kúpila Terézia Borsiková, rodená Nageleinová (1839 – 1875) za 800 zlatých. V tom istom roku v pozostalostnom konaní po Jozefovi Nageleini zdedili v polovičných podieloch jatku a podiel z domu jeho deti Gustáv Nagelein a Terézia Borsiková, rodená Nageleinová. Vzápätí, ešte v tom istom roku 1868, Gustáv Nagelein predal svoju polovicu nehnuteľností sestre za 90 zlatých. Vlastníctvo nehnuteľností sa však menilo často aj v nasledujúcich rokoch. V roku 1881 zdedil dom aj jatku po matke a otcovi Jozefovi Borsikovi (1819 – 1874) Adolf Borsík (1855 – ?), pričom dom hneď predal Jozefovi Lefkovičovi s manželkou Neti (Žanetou), rodenou Ornsteinovou a v roku 1897 predal jatku svojej sestre Emílii Klobušickej, rodenej Borsikovej (1852 – 1933). Jej manželom bol Daniel Klobušický (1845 – pred 1933), podnikateľ z vtedajšej Nemeckej Lupče. Po jej smrti v roku 1933 jatku zdedili bratrance a sesternice z matkinej aj otcovej strany, ktorí ju v roku 1938 predali mikulášskemu mäsiarovi a údenárovi Jozefovi Gallovi.

Spomínaní vlastníci jatky od polovice 19. storočia však mäsiarsku živnosť nevykonávali, jatku len prenajímali. Nie sú známe všetky mená ná-

jomníkov. Zachovalo sa najmä meno Pavla Ráztokaja (1860 – 1907), mäsiarskeho majstra a potomka významného liptovského zemianskeho rodu, ktorý tu prevádzkoval živnosť v rokoch 1898 – 1907. Bol ženatý s Máriou Obrcianovou. Zároveň vlastnil dom v susedstve z ľavej strany, ktorý kúpil od Mikuláša Teplického.

V súvislosti s mäsiarskou živnosťou je potrebné spomenúť aj dom východne od jatky, oproti dnešnému Liptáču. V tejto nenápadnej, pred prestavbou až bizarnej budove, ktorej v 19. storočí prislúchalo číslo 5, mali v minulosti byty a obchody viacerí vlastníci jatky. Z dokumentov sú známymi spomínaní Samuel Borsík či Jozef Borsík. Časť tejto budovy, označenej číslom 5/b, vlastnila rodina Kráľovcov. Ján Kráľ (1780 – 1854) pracoval ako mäsiar a krčmár. Zosobášil sa so Žofiou, rodenou Šlachtovou (1792 – 1847), ktorá pochádzala z rodiny drobného zemana zo Zadiela neďaleko Prosieka. Len 24-ročný Žofiu si zobral ako 34-ročný vdovec, ktorý mal z minulého manželstva jednu dcéru – Máriu. Ján Kráľ mal so Žofiou 6 detí, z nich dve predčasne zomreli. V tomto dome sa zaiste narodil aj neskorší štúrovský básnik Janko Kráľ (1822 – 1876). Vyrastal tam so svojimi štyrmi súrodencami – nevlastnou sestrou Máriou a tromi bratmi – Jozefom, Ondrejom a Adamom. Matka Žofia Kráľová zomrela 21. augusta 1847. Bola, ako sa neskôr Janko Kráľ vyslovil, jedinou ženou, ktorú kedy miloval. Otcu naopak nenávidel za to, ako sa správal k matke. Podľa mikulášskej matriky otec Janka Kráľa skonal 7. februára 1854 v dome č. 36 vo Vrbickom Huštaku u svojej dcéry Márie, vydatej za mäsiarskeho majstra Františka Augustíniho.

Brat Janka Kráľa, Ondrej Kráľ a Juditu Šimonovú mali tri deti: Teréziu, Máriu a Jána. Terézia sa vydala za mäsiara, Mária za klobučníka a syn

• Časť jatky – „Manderláka“ a dom č. 5/b, ktorý je pravdepodobne rodiskom Janka Kráľa, na fotografii Pavla Sochána zo začiatku 20. storočia. Archív SNM Etnografického múzea Martin.

Ján bol tiež mäsiarom. Mária (1854 – ?) sa vydala za Jána Volka (1845 – ?), ktorý bol otcom geológa, pedagóga a publicistu Jána Volka Starohorského (1880 – 1977).

Budova vo východnej časti námestia, na ktorej je dnes osadená pamätná tabuľa označujúca rodisko Janka Kráľa, patrila ešte v polovici 19. storočia do majetku mesta Liptovský Sv. Mikuláš. Sídliť tu trhovú kanceláriu, ktorú mal na starosti Juraj Subuly. S najväčšou pravdepodobnosťou sa teda Janko Kráľ v tejto budove narodil nemohol. Nasvedčujú tomu aj okolnosti, podľa ktorých bola pamätná tabuľa v roku 1924 na dom patriaci Jozefovi Trnovskému osadená.

PRAMENE A LITERATÚRA:

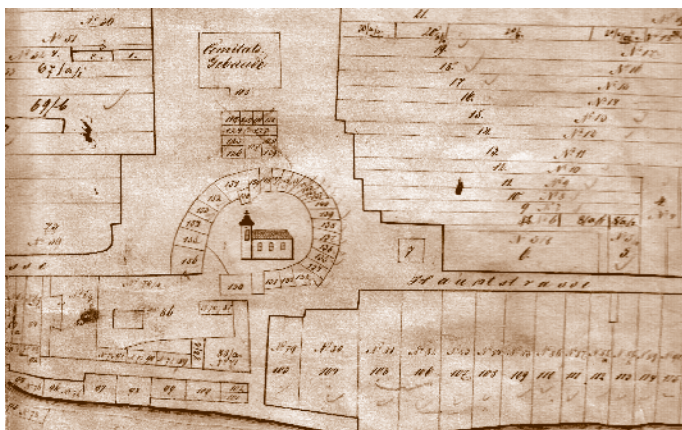
ŠA Bytča, pobočka L. Mikuláš. Mestečko L. Mikuláš, Obecný notársky úrad v L. Mikuláši (Kronika mesta), Okresný súd L. Mikuláš, Pozemková kniha L. Mikuláša 1859 – 1909.

Okresný úrad v Liptovskom Mikuláši, odbor katastrálny, odd. pozemkových kníh.

Ev. a. v. farský úrad v L. Mikuláši. Matriky narodených, sobášených a zomrelých.

ULIČNÝ, F. a kol.: Liptovský Mikuláš. CREDO: Bratislava, 2006.

PhDr. Peter Vítek, vedúci Archívu v Liptovskom Mikuláši, pracoviska Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči

• Mapa mikulášskeho námestia z r. 1859 s jatkou (č. 7), domom č. 5/b, ktorý je pravdepodobným rodiskom básnika Janka Kráľa. Dom č. 8 na parcele č. 10 je tabuľami dodnes nesprávne označený ako jeho rodisko.

Spomienka na stretnutie s Margitou Schwalbovou

Ja len chvíľku budem stáť, lebo sa mi zle stojí, ale postojáčky sa vám musím poďakovať za tú veľkú radosť a česť, že sa môžem stretnúť so starými rodákmi. Ja som k Mikulášu a k Liptovu vždy mala a udržala si ohromný, ľudský vzťah a spomínala som na Liptov aj v dobách najkrutejších. Tunajších ľudí mám veľmi rada a mám dobré spomienky. Viete, mne už pár rôčkov ubehlo, život ľahký som nemala, som šťastná, že sa môžem stretnúť s mojimi starými rodákmi, všetkých vás považujem za svoju rodinu. Ďakujem vám.

Takto sa v októbri 1997 na starej mikulášskej evanjelickej fare zvitála so svojimi rodákmi pani Margita Schwalbová – lekárka, výnimočná žena, ktorá svoj život zasvätila pomoci iným. Ani sa veriť nechce, že odvtedy uplynulo už osemnásť rokov.

Hoci Margita Schwalbová zomrela v decembri 2002, zanechala nezmazateľnú stopu – v dobách pokojných i krutých bola a zostala predovšetkým súcitnou ľudskou bytosťou. Osvienčimská väzenkyňa číslo 2675 prežila v „továrni na smrť“ takmer tri roky. Po tejto tragickej skúsenosti nezostala mlčať – celý svoj život popri náročnej práci detskej lekárky podávala svedectvo o zhubnosti autoritatívnych režimov či extrémistických hnutí. Stretávala sa s mladými ľuďmi, prednášala na konferenciách, napísala knihu... V jeseni 1997 navštívila Liptovský Mikuláš. Besedovala v mikulášskom gymnáziu, prijal ju primátor Ing. Vladimír Stankoviansky a jej pobyt ukončilo Stretnutie na starej fare, kde porozprávala o svojom živote a hlavne o ľuďoch, ktorých na neľahkej ceste stretla. V Mikuláši pokladala za svoju povinnosť spomenúť všetky mikulášske osvienčimské spoluväzenkyne, ktoré v koncentračnom tábore stretla a vedela, ako a kedy zomreli.

Keďže sa zo stretnutia zachoval asi 110 minútový magnetofónový záznam, pri príležitosti 100. výročia narodenia doc. MUDr. Margity Schwalbovej, CSc. sme z neho vybrali časti, kde rozpráva o svojich mikulášskych rokoch a spomienkach na Mikulášanov, či Liptákov. Aby sme nezabudli.

Môj otec bol obchodný zástupca – chodil po obchodoch a ponúkal múku zo spišskonovoského mlyna. Ja som bola štvrté dieťa, jeden brat zomrel ako decko, takže sme ostali traja. Moja mama bola brnenská rodáčka. Žili sme veľku slušne, neboli sme boháčmi, ale nemôžem si vôbec sťažovať. Mama bola veľmi podnikavá osoba, možno tým, že pochádzala z Brna, a to bolo predsa len väčšie mesto. Robila ochotnícke divadlá, s deckami sa chodilo do Demänovej na rebrinákoch na gulášové výlety... Takže ja som to prvé detstvo mala veľmi pekné, veľmi spokojné a dobré. Čo sa týka náboženstva, však vy poznáte dosť liptovských Židov a viete, že to neboli tí ortodoxní, tí fanatici... Moja mama prakticky do kostola nechodila, otec len na veľké sviatky. Ale starí rodičia – tí dodržiavali tie najnutnejšie veci, ale nebolo to nič fanatického, ani nič veľmi ortodoxného. Židia v Mikuláši boli neológovia. Nevieť, či vám je známe – a to hovorím pre toleranciu mikulášskych obyvateľov, že v roku 1865 bol starostom Mikuláša Žid a volal sa Izák Diener. A z Mikuláša pochádza aj Samuel Fischer, ktorý založil to známe nakladateľstvo v Nemecku – Fischer Verlag. A bola tu aj židovská škola, aj evanjelická a katolícka. Ja som chodila do židovskej, ale tam chodili aj nežidia, napríklad Milan Žuffa, Čemického sestra a brat i ďalší. Takže, ja som v tej dobe nejaký antisemitizmus nepoznala a nemala som žiadne pocity nejakého poníženia, alebo menejcennosti.

Po skončení židovskej školy, len štvrtá trieda to bola, som išla na gymnázium a tam nastal taký zlom – do toho gymnázia chodili deti z pomerne ďalekého okolia, niektorí vlakom z Važca, z Východnej – pokiaľ vlak išiel. Ale z Demänovej, z Bodíc, zo Smrečian... – to sa chodilo pekne peši – za času-nečasu, videli ste na nich, že sú niekedy hladní, niektorí ozaj boli veľmi biedni a chodili kilometre a kilometre, včasráno vstávali, neskoro večer sa vracali, obedy nemali. A to na mňa strašne zapôsobilo, tento rozdiel. A táto sociálna nerovnosť, alebo súcit ma priviedli k tomu, že som sa priklonila k socialistickým myšlienkam. Keď zhorel Važec, však sme mali aj spolužiakov tam – odtiaľ boli Bartko a Michalko – tak sme robili zbierku, aj šatstva, aj všeličoho možného. A ešte jedna, skôr veselšia záležitosť – neviem, v ktorom roku to bolo, možno v sexte, mali zvyšovať ceny železničných lístkov, a tak sme organizovali štrajk a tí, čo dochádzali z dedín, tak z domu odišli vlakom, no neprišli do školy, ale sedeli na stanici, kým škola skončila a išli späť. A jedného dňa sa prednosta stanice opýtal v škole, či sa neučí celé doobeda – že na stanici sa tie deti zabávajú a hrajú – a tak to všetko vyšlo najavo, no nič zlého z toho nebolo.

Keď som mala trinásť aj pol roka, zomrel mi otec a tie následky ekonomické boli dosť zlé, lebo mama musela prevziať jeho robotu. Ale ona bola veľmi šikovná, tak sme vyšli, samozrejme, že ten otec chyboval.

V rámci príklonu k tým socialistickým myšlienkam som poznala jedného človeka, ktorý tu bol na vojne a ktorému som o tom písala. Že takú brožúru som čítala a tomu som ju dala a ďalšiemu dala, skrátka a dobre, bola u neho domová prehliadka, zistili, že ja mu pišem. A v oktáve, krátko pred maturitou, ma zobrali zo školy, aj u nás bola prehliadka, bola som na žandárskej stanici, no nezavreli ma, ešte som nebola plnoletá. Bol so mnou začatý proces a vylúčili ma zo školy. To sa potom urovnalo s tým, že som mala desaťhodinový karcer a maturovala som s vyznamenaním a s trojkou z mravov. :-)

Horšie bolo, že vtedy sa už prejavil strach, alebo určité znaky antisemitizmu. Bolo to v roku 1933, nástup Hitlera... Keď som sa vrátila do školy, nikto mi nechcel povedať, čo sa medzitým učilo. A mne to bolo treba vedieť na maturitu. A jediný človek, ktorý mi to povedal, aj ho zato potom zbili, bol spolužiak Jožko Juráš. Jožko Juráš sa stal evanjelickým kňazom a v päťdesiatych rokoch išiel do Ameriky na študijnú cestu. Keď sa vrátil, zatkli ho a mal proces – odsúdili ho, asi na 12 rokov. Pred tým procesom prišla jeho manželka za mnou a sa ma spýtala, či by som bola ochotná písomne svedčiť, ako mi vtedy pomohol ako socialistke pred maturitou. Ja som povedala, samozrejme, len sa obávam, že mu to nepomôže. Ani mu to nepomohlo, roky prešli a asi po šiestich rokoch padol pod amnestiu a vrátil sa. My sme mali v Mikuláši každých päť rokov stretnutie a na tom prvom stretnutí, keď prišiel, som sa ho opýtala – Jožko odpusť, ja som zvedavá, či to moje svedectvo tam čítali. A on povedal – Manca, to bolo jediné svedectvo pre mňa, nikto viac sa neozval a ja som celú noc preplakala od dojatia, že ty si mala po všetkom tú odvalu, že ti to bolo samozrejme, že si napísala.

Ten môj proces sa pred maturitou zastavil pre nedostatok dôkazov a ja som sa mohla zapísať na vysokú školu – na lekársku fakultu (v Bratislave). Na fakulte som sa angažovala v socialistickom zmysle, bola som vo Sväze slovenskej mládeže, v Dyname – to bol recitačný súbor, ktorý viedol herec Bagar, v Spolku socialistických akademikov... Ale už od roku 1936 sa medzi vysokoškolskými, a hlavne na lekárskej fakulte, začali prejavovať veľké antisemitické prúdy, ktoré vyvrcholili tzv. golemiádou.

(pokračovanie na str. 9)

• Margita Schwalbová, 1941. Portrét prevzatý z fotoprílohy jej knihy Vyhasnuté oči.

Uschovat na památku!

SMRT VETŘELCŮM A ZRÁDCŮM!

Za svobodné Československo

DENÍK I. ČESKOSLOVENSKÉHO SBORU V SSSR

PÁTEK, 6. ŘÍJNA 1944.

ZVLÁŠTNÍ VYDÁNÍ.

Prapory Československé republiky vlají nad našim pohraničím

JSME DOMA!

**Po tuhých krvavých bojích I. čs. sbor v SSSR
bok po boku s hrdinnou Rudou armádou
vkročil do vlasti. A teď začne velké čištění
Československé republiky od Němců,
Maďarů a zrádců!**

B. R. — Dokázali jsme to! Jsme doma. S bratrskou pomocí vítězné Rudé armády jsme si vybojovali poslední, nejtěžší, největší ohraň vykoupený úsek cesty do vlasti. Nad rodnou půdou, kterou nám ukradli, pošlapali a vydrancovali fašističtí vetřelci, zavlály opět červenomodrohnilé vlajky Československé republiky, prapory demokracie a pokroku. S Rudou armádou-osvoboditelkou národů a s námi vchází do vlasti nový, šťastný, svobodný život.

Kolik vzrušených myšlenek nám všem prolétlo hlavou v těchto pohnutých a vpravdě historických chvílích!

S radostnými pocity vítězství mísí se především hluboká vděčnost. Díky Vám, maršále Staline, díky Tobě, milý sovětský lide, díky vám,

bratři rudoarmějci. Bez Vás bychom tu nebyli! Dlouho jsme požívali Vašeho srdečného pohostinství. Vy jste nás učili a posilovali na naši cestu. Vy jste nám svými silnými pažemi, statečným srdcem a těžkými oběmi proklestili cestu až sem.

Teď hrdinná Rudá armáda přichází do našeho domu. Jde nám jej očišťovat od německých a maďarských lupičů. Postaráme se, aby ji náš lid zahrnul takovou láskou, jako své rodné děti. Postaráme se, aby bratrství národů SSSR a Československa žilo věčně!

Naše vzpomínky letí za hory a lesy Karpat, zkropené krví našich kamarádů, po širých pláních Ukrajiny, přes Žaškov a Bilou Cerkov, přes Čerňachov a Kijev až k Sokolovu. Před našimi zraky vystávají

**СПАСИБО ВАМ БРАТЯ КРАСНОАРМЕЙЦЫ!
ЧЕХОСЛОВАКИЯ ПРИВЕТСТВУЕТ
И БЛАГОДАРИТ СВОИХ ОСВОБОДИТЕЛЕЙ!**

1. československý armádny zbor v bojoch o Liptovský Mikuláš

Začiatkom apríla sme si pripomenuli 70. výročie oslobodenia mesta Liptovský Mikuláš. Dva mesiace (presne 62 dní) trvajúce boje sa zapísali do histórie československých jednotiek na východnom fronte ako najťažšie na území Slovenska.

Po vyčerpávajúcich bojoch v priestore Duklianskeho priesmyku dosiahol v decembri 1944 1. československý zbor východoslovenskú rieku Ondava. Za prelomenie obrany na siedmich karpatských hrebeňoch do hĺbky 50 kilometrov zaplatili československé jednotky krvavú cenu: padol veliteľ 1. čs. samostatnej brigády, padlo alebo bolo zranených päť zo šiestich veliteľov peších praporov a samotné prápory boli zredukované na veľkosť rôt. Kým boli jednotky náhlivo dopĺňané mobilizovanými vojakmi z východného Slovenska, v januári sa front opätovne pohol smerom na západ. Sovietska zimná ofenzíva v Poľsku prelomila nemeckú obranu do hĺbky, dôsledkom toho bol aj ústup nemeckých vojsk, ktoré stáli oproti 1. československému zboru na línii medzi Svidníkom a Stropkovom.

Československé brigády prenasledovali nepriateľa v sérii menších šarvátok smerom na západ. Ustupujúce nemecké jednotky sa postavili na významnejší odpor pred Levočou, na Branisku a pri Važci, ale v priebehu dvoch týždňov sa front posunul o stopäťdesiat kilometrov. Začiatkom februára 1945 sa však postup československých jednotiek náhle zastavil. Liptovský Sv. Mikuláš bol na dosah, no pochodmi a bojmi vyčerpaná pechota, hlboký sneh, nedostatočné zásobovanie a dôkladne pripravená nemecká obrana naprieč Liptovskou kotlinou dávali tušiť, že nadchádza fáza tvrdých bojov, v ktorých terén, počasie a skúsenosti nahrávajú nemeckej obrane. Vtedy nik nepredpokladal, že boje v Liptove potrvajú až do jari.

Počiatkové ofenzívy československých jednotiek v otvorenom teréne severne od mesta zlyhali v nepriateľskej palbe a v hlbokom snehu. Prieskum nemal čas identifikovať nemecké obranné pozície a delostrelecká palba bola vedená len na predpokladané ciele. Československá pechota 1. a 3. brigády, len nedávno doplnená mobilizovanými brancami, nedosahovala dostatočnú úroveň. Nemecká obrana sa zdala neprekonateľná a Čechoslováci boli nútení prejsť do dočasnej obrany.

Obdobím najkrvavejších bojov bola československo-sovietska ofenzíva medzi 3. – 11. marcom 1945, kedy sovietske jednotky dočasne ovládli Liptovský Sv. Mikuláš

a dominujúce výšiny Háj a Nicovô, zatiaľ čo severnejšie útočiace československé brigády prenikli do údolia Jalovčianky a dobyli obce Trstené a Bobrovec v hĺbke nemeckej obrany. Avšak séria nemeckých protiútokov čoskoro vrhla útočníkov nazad – po týždni bojov o výšiny severne od mesta bol neúspech ofenzívy korunovaný stratou samotného Liptovského Sv. Mikuláša. 1. československá brigáda pritom sotva vyviazla z hroziaceho obklúčenia v meste. Československé jednotky za 9 dní utrpeli obrovské straty – približne 2000 padlých, ranených a nezvestných vojakov.

Dôkladná príprava, doplnenie a výcvik čs. jednotiek, ako aj zlepšenie klimatických podmienok nakoniec viedli k úspechu. Generálna československá ofenzíva 30. marca 1945 v sile troch brigád prelomila nemeckú obranu severne od mesta a československá pechota a delostrelectvo sa pevne zachytili na dobytom území pod Západnými Tatrami. Nemecké protiútoky, aj za podpory obrnených vozidiel, sa proti československej obrane nepresadili a po štyroch dňoch bojov začali nemecké jednotky 320. divízie ľudových granátnikov generála Kilianiho ustupovať z Liptova smerom na západ. Ráno 4. apríla 1945 o šiestej hodine vstúpili jednotky 4. československej samostatnej brigády do oslobodeného mesta.

Miesta bojov dodnes pripomínajú zákopy v horách, pamätníky padlým v obciach a predovšetkým najväčší československý vojenský cintorín na Háji, kde je pochovaných vyše 1300 padlých československých vojakov.

Juraj Vanovčan

Múzeum Janka Kráľa pripravilo v apríli tohto roku pre odbornú aj širokú verejnosť prednášku k 70. výročiu oslobodenia Liptovského Mikuláša. O priebehu bojov pútavo a kvalifikovane porozprával Ing. Juraj Vanovčan. V sprievodnej obrazovej prezentácii nechýbali mapy bojiska s animovanými frontovými líniami, popis typov zbraní bojujúcich strán, filmové zábery a archívne hlásenia jednotiek 1. československého armádneho zboru z rozhodujúcich dní bojov. Diváci si na súčasných fotografiách mohli pozrieť miesta, o ktoré sa pred sedemdesiatimi rokmi tak urputne bojovalo. Najväčšou zaujímavosťou však boli jedinečné archívne filmové zábery vstupu československých jednotiek do oslobodeného mesta.

Spracovala Katarína Verešová

Foto: archív MJK, Miroslava Mindárová, Juraj Vanovčan

Fotoreport 1945 – 2015. Unikátne filmové zábery ožili po sedemdesiatich rokoch

vďaka klubom vojenskej histórie.

ŽARTY. Výhovorka.

Pani nečakane vojde do kuchyne. Kuchárku to prekvapilo a kým príde k sebe, pani zvolá: „Bože môj, čo to tu vidím? Čo je to? Toto i toto? Prilba, bodák v kuchyni...“

Kuchárka usmievajúc sa: „Vari si to len, pani veľkomožná, nemyslia, že je to moje?“

Už se to prohrálo.

Všetchno už bylo prohráno. Váleční zločinci seděli v koncentracích a jednotlivě přicházeli před soud. Göring a Hitler dostali stejný trest. Vedle sebe budou oběšeni. Byli na popravišti a Göring už stoupal po schůdkách ke smyčce.

Vtom se obrátí a říká Hitlerovi: „Vidíš, Ádo, já ti dycky říkal, že tahle válka se rozhodne ve vzduchu.“

Ja su jako Hitler.

Stalo se ve Štramberku u nového Jičína, že zavolali babku na radnici k panu bürgermeistrowi. On pozdravil Heil Hitler, ona dobrý den a co že po ní chtějí. Starosta se rozzlobil a poučoval babku, že musí německy, když je na radnici a mluví s panem bürgermeistrem.

A babka namítá: „A tuš vitě co? Ja su jako Hitler. Un enem německy a ja enem česky!“

Zemřel Fuhrer. Byl velký a slavný pohřeb. Říšská polní maršálová přikazovala ráno svému manželovi:

„Heřmo, a ne abys mi tam dlouho zůstal. Nerada bych oběd přehřívala. Jak povídám – přijď brzo!“

Heřma odešel a polní maršálová se dala do vaření. Zvonilo poledne, bylo půl jedné, i jedna přeshla a Göring nikde. Padla druhá, pak bylo půl třetí a manžel se pořád nevracel. Teprve k páté hodině se vrátil, celý unavený a jen otevřel dveře, už ho žena plísnila, kdeže byl tak dlouho. Göring zapadl do klubovky a vzdychal:

„Ale, jen si představ! Jak jsme ho spouštěli do hrobu, strhl se takový aplaus, že jsme spouštění museli opakovat. A to byl zase takový frenetický potlesk, že jsme ho potom pochovávali celé dvě hodiny...“

Goebbels to uměl.

Německý generální štáb už dávno věděl, že situace je beznadějná. Zavolali Goebbelse a Keitel nechtěl být vulgární, tož obrazně vysvětlil Goebbelsovi, že vítězství je – řekněme to slušně – pryč.

„Koukej se, Goebbelssi, ale takhle to národu, nemůžeš říci. Musíš to povědět nějak šikovně.“

Goebbels odešel do svého ministerstva a pamětliv slov Keitelových, kde je vítězství říše, napsal do listu Das Reich úvodník, který výmluvně nadepsal:

„Vítězství už máme na dosah ruky!“

Pán farár napomínal veriacich, aby také knihy, čo nám len rozum balamutia a srdce kazia, k nemu podonášali, aby ich spálil.

Dedinčan (donesie daňovú knižku):

- „Veľadôstojný Pane, i túto spálte, lebo tá ma nepripraví len o rozum, ale aj o majetok.“

Istý pán šiel k lekárovi a ponosoval sa, že sa vôbec necíti dobre. Lekár ho vyšetřil, ale nemohol nič zvláštneho zistiť.

- Čo vám je? – opytoval sa pána.

- Nemôžem to jasne vysvetliť.

- odpovedal tento. – Všetko čo viem, je to, že sa necítim dobre.

- Aký život vediete?

- Ó, celkom zdravý a uspokojujúci. Pracuje ako vol, jem ako vlk, večer po práci som ustatý ako pes a obyčajne sa cítim silným ako kôň.

- Ach, teraz sa už nečudujem, že viem, čo vám chýba.

- Čo, prosím?

- Zverolekár.

Vznešený vzor.

Dôstojník poučuje vojakov: „Stráž nesmie svoje miesto pod nijakou podmienkou dobrovoľne opustiť. To si pamätajte a berte si príklad z toho rímskeho vojaka, ktorý počas hrozného výbuchu Vezuvu stál pred bytom mestského veliteľa na stráži a bol dáždňom ohnivého popola zasýpaný. Verný svojej povinnosti zostal ten znamenitý vojak v pozore na svojom mieste, až kým ho konečne o tisícsto rokov neskôr nevykopali.“

Noviny nezahazuj, ale daruj kamarádovi!

Vtedy sa premietal film „Golem“ a na protest proti nemu vysokoškooláci išli na Židovňu, kde žili najchudobnejší Židia, a tam im všetko porozbýjali a zbili ich. Keď som na leto išla do Mikuláša, išla som s vysokoškoolákmi a spýtala sa, čo je s tou golemiádou. A oni povedali – veď Židia nás vyciavajú, oberajú o všetko... Vravím, možno máte pravdu, ale prečo ste nešli manifestovať do vilovej štvrte a išli ste k tým najväčším chudákovi, ktorí ani na chleba nemajú?

V roku 1938 som bola vylúčená z lekárskej fakulty, pretože zaviedli tzv. numerus clausus – to znamená, že židovských poslucháčov mohli byť len štyri percentá. Ja som vtedy prakticky už bola absolventka medicíny, len som nemala záverečné skúšky. V tridsiatom deviatom ma znovu prijali na fakultu, no v štyridsiatom ma vylúčili definitívne. Pracovala som čiastočne ako pomocnica v domácnosti v židovských rodinách, ktoré nesmeli zamestnávať nežidovské pomocnice. V roku 1941 som si urobila ošetrovateľský kurz, v septembri 1941 vyšiel Židovský kódex a 20. januára 1942 bola tá známa konferencia vo Wannsee, kde sa dohodlo o konečnom riešení židovskej otázky. A zo strany slovenskej vlády bolo povedané, že Slovensko v tejto otázke nebude robiť prekážky. No a už v marci 1942 – to sa vtedy týkalo dievčat a žien medzi 15. a 30. rokom – dostali povolačské lístky s tým, že sa musia dostaviť na Patrónku. Povedali, že sa pôjde robiť do slovenských tovární. A my sme tomu, hlúpi, aj verili. Ja osobne, keď sme prišli na Patrónku, mne bolo jasné, že to nie je pravda.

• Margita Schwalbová na prijatí u primátora Ing. Vladimíra Stankovian-skeho v októbri 1997

Pretože tam už s plnou silou a brutalitou vládli gardisti, ale aj nemeckí esesmani. Museli sme podpísať, že sa vzdávame slovenského občianstva, čo bolo proti medzinárodnému právu. A tým sme sa prakticky stali bezdomovcami, teda, ako zver – nikde sme neboli doma. Mne tam napríklad zobrali aj okuliare... Slovenský štát bol jediný samostatný, neobsadený štát, a to všade zdôrazňujem, ktorý deportoval Židov v štyridsiatom druhom...

Na Patrónke sme boli pár dní a potom sme išli peši na stanicu do Lamača a tam boli pristavené dobytčie vagóny. Do každého dobytčieho

vagóna nás dali sto. To sa zavrelo, len to malo okienko, zaplombovalo sa a bol tam jeden kýbel a my sme prakticky skoro tam stáli. A išli, a išli... a keď som cez to okienko videla, že sa od Žiliny odkláňame smerom na Čadcu, tak mi bolo jasné, že ideme do Poľska. A na hranici nás už prevzali esesáci a išli sme noc a deň a na druhý deň k večeru sme sa dostali do Osvienčimu, do pôvodného tábora Osvienčim. Prišli tam aj mikulášske dievčatá, niektoré som tam stretla a o niektorých vám môžem dokonca povedať, ako zomreli, samozrejme, o všetkých neviem – tam boli tisíce a tisíce ľudí.

Neviem, či sa pamätáte na Ellu Beerovú. Beerovci mali obchod s elektrinou, ona bola veľmi pekné dievča. Tak o tej vám náhodou viem povedať, kedy presne. To už bolo, keď sme sa presťahovali z Osvienčimu do Birkenau a tam bol zriadený v jednom baraku židovský revír – väzenská nemocnica. A tretieho septembra 1942 tento revír vyprázdnili a všetkých, ktorí tam boli, splynovali. A medzi nimi bola aj Ella Beerová. V Okoličnom bývali, takí chudobní ľudia, Fuchsová sa volala, tak ona – chodili močiare vysušovať, strhávať domy, stavať cesty a za akých podmienok, si viete predstaviť. Boli obkolesení esesákmi a tento okruh nesmeli prekročiť. Dirigoval ich kápo – kápiovia boli väzni – nemeckí asociáli a zločinci, ale nie esesáci. A oni si tam robili srandu... Povedzme, esesák si hodil čiapku za ten okruh a povedal – ty, choď mi po tú čiapku. Keď nešla, tak ju alebo zastrelil, pretože odmietla príkaz, alebo ak išla, tak ju zastrelil ako na úteku. A to sa stalo tejto Fuchsovej. Priniesli nám ju na revír postrelenú do nôh – nebola jediná, boli dve alebo tri – ale na ňu sa pamätám, vedela som, že je z Okoličného. To sa neošetrovalo – všetky tieto dievčatá usmrtil eseslekar Herr von Bodman fenolovou injekciou do srdca. Tak zomrela Fuchsová. Eriku Hexnerovú si pamätáte? Eriku Hexnerovú (stretla som i jej sestru Šáru Vadásovú) sa mi podarilo dostať ako ošetrovatelku na revír. Lenže to bolo na jeseň 1942 a vtedy tam boli obrovské epidémie škvrnitého týfusu, takže ona zomrela na týfus. Tak isto zomrela Herta Fischerová. A myslím, Deriová sa volala, pani Guttmannovej sestra. Nevieťm krstným menom. No a Ruth Loeffová, kto sa na ňu pamätá, Loeffovci mali na námestí taký obchod s látkami. Ruth Loeffovú poslali do trestného tábora. Tam ste sa mohli dostať napríklad, ak ste boli na poli a videli ste tam mrkvu a tú ste zjedli a chytili vás. To bolo strašné, odtiaľ sa nikto živý nedostal. Tak tá zomrela v trestnom tábore. A Dávida Löwyho som stretla na Silvestra 1944, ešte žil a zrejme zomrel na pocho-de smrti. Ešte sa pamätám na Zelkovičovú. Takí chudobní ľudia to boli, vo dvore niekde u Majerov bývali, to bola prvá žena Julka Steina. Tú tiež splynovali, keď sme sa sťahovali do Birkenau.

Už vám nebudem hovoriť o ľudoch, ktorých poznáte, ale myslela som si, že v Mikuláši ich treba spomenúť.

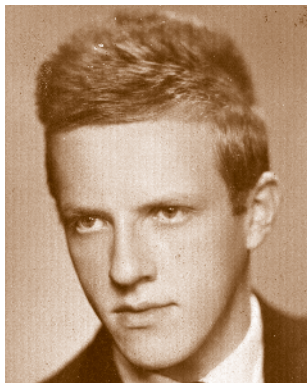
Krátene, kompletný prepis nahrávky zo Stretnutia na starej fare s Margitou Schwalbovou je k dispozícii v Múzeu Janka Kráľa.

Spracovala Ľubica Rybárska

PRIPRAVUJEME

V roku 2016 môžete vo výstavných priestoroch Múzea Janka Kráľa navštíviť tieto výstavy: **Ivan Korman – Obrazy a básne** (do 31. 1. 2016) ♦ **Igor Astasievski** (profilová výstava umeleckého kováča, od 10. februára do 10. apríla 2016) ♦ **Judita Feňvešová** (profilová výstava k 70. narodeninám umelkyne, od 20. apríla do 29. mája 2016) ♦ **Liptovský Mikuláš na starých pohľadniciach** (výstava pri príležitosti 730. výročia prvej písomnej zmienky o meste, od 8. júna do 21. augusta 2016) ♦ **Stopy** (arteterapeutický projekt tých, ktorí prežili holokaust, od 6. júla do 31. júla 2016, v synagóge) ♦ **Mosty 1991 – 2016** (výstava pri príležitosti 25. výročia projektu Mosty Gesharim, od 3. augusta do 31. augusta 2016, v synagóge) ♦ **Štefan Packa** (výstava k 70. narodeninám umelca, od 24. augusta do 18. septembra 2016) ♦ **Mikulášska židovská komunita: Príbehy – osudy – ľudia** (od 28. septembra do 20. novembra 2016) ♦ **Žuffovci** (výstava z cyklu Postavy mikulášskych dejín, od 30. novembra 2016 do 12. februára 2017).

K nedožitej sedemdesiatke Ivana Kormanana

• Ivan Korman na fotografii z maturitného tabla, 1964

normalizačnej spoločnosti.

Jeden z mužov zrazu zastane, zmĺkne a prechádzajúc pohľadom po zvl-
nenom horizonte krajiny po chvíli povie: „Krása!“ Svojmu rodnému kraju
ani jeho obyvateľom nerozumel, jeho provinčnosť ho ubíjala, a predsa bol
preňho nevyčerpatelne inšpiratívny a svojou tvorbou mu vyznal lásku...

Ivan Korman bol mnohostranne nadaný človek, preto aj strohý vý-
počet jeho aktivít je pomerne obsiahly: venoval sa výtvarnej i básnickej
tvorbe, novinárčine i múzejníctvu, ako umelec i občan sa vyjadroval
k environmentálnym a civilizačným otázkam, k otázkam kultúry i kultúr-
nosti, morálky i morálnosti v osobnom i verejnom živote...

Narodil sa 13. novembra 1945 v Liptovskom Mikuláši. Tu prežil svo-
je detstvo i mladosť a získal celoživotné priateľstvá.

„Bolo to obdobie tvrdého stalinizmu, ale Tranovského ulica bola pre
nás akoby na inej planéte. Hrali sme futbal na ulici porastenej trávou
a burinou, púšťali si lodičky v dažďom zaplavených koľajach po náklad-
ných autách, pigali guľky na skvarovom chodníku pred Kormanovie do-
mom a v zime sme naháňali hokejkami puk, chodili sa sánkovať a lyžovať
na stráne za železničnú trať,“ spomína po rokoch na spoločné detské hry
Ivan Štípal, novinár a básnik, ktorý v emigrácii dlhé roky pracoval ako
redaktor slovenského vysielania BBC.

Ďalší z jeho kamarátov z detstva, publicista a scenárista Eugen Gindl,
spomína, že Ivan Korman bol už ako chlapec náruživý čitateľ a vynikal
tiež v pohybových aktivitách: „Vo všetkých športoch patrili k najlepším.
Skvele, s nenapodobiteľnou eleganciou lyžoval. Ako víťaz detských prete-
kov dostal odznak – lyžiarsku vložku. Náramne si na nej zakladal, a tak
mu nadosmrť prischla prezývka Vložka.“

V roku 1964 Ivan Korman maturuje na Strednej všeobecno-vzdeláva-
cej škole v Liptovskom Mikuláši (dnešnom Gymnáziu M. M. Hodžu), rok
na to odchádza do Bratislavy a stáva sa študentom žurnalistiky na Filo-
zofickej fakulte Univerzity Komenského. „Vložka na vysokej upútal pe-
dagógov najmä počas seminárov. Mimoriadnou sčítanosťou, prenikavými
analýzami a prekvapujúcimi, nekonvenčnými názormi. Čítal rýchle, mal
skvelú pamäť, bol prenikavo inteligentný. Napríklad, stačili mu dva dni,
aby prečítal Kosikovu Dialektiku konkrétneho tak, že postrehol nielen to,
čím táto kniha nabúrala dogmy skostnateného dialektického materializ-
mu, ale tie podnety dokázal aj mimoriadne tvorivo rozvíjať. (...) V tom
čase sa jeho záujmy neobyčajne rozšírili: na film, výtvarné umenie, hud-
bu,“ opisal Kormanovo vysokoškolské obdobie Eugen Gindl, v tom čase
taktiež študent žurnalistiky na FF UK.

Pre jeho postoj k okupácii Československa vojskami Varšavskej zmlu-
vy, ktorý vyjadril účasťou na päťdňovej protestnej hladovke študentov na
pôde univerzity, bolo Kormanovi ďalšie štúdium znemožnené. Podobné
to bolo aj s jeho možnosťami nájsť si svojim schopnostiam a vzdelaniu
zodpovedajúce zamestnanie – v nasledujúcich rokoch pracoval ako plav-

čík, baník, nočný strážnik...

Zamedzenie prístupu k vzdelaniu i nedobrovoľný návrat na Liptov
znášal veľmi ťažko. Po rokoch slobodného života v intelektuálne pod-
netnom prostredí musel Bratislavu opustiť a, ako neskôr sám skonštatoval
v eseji *Z môjho života*, „začal skúšať slasti provincionalizmu prostredia,
v ktorom panujú pomery ako v akejsi sibírskej gubernii, kde dedičan
s vyskúšanými stáročnými sebazachraňujúcimi reflexmi a ľstivými aj
úprimnými očami zároveň, je ako antropologický archetyp vhodným
partnerom pre okresných politických špekulantov.“

Korman si však našiel svoj vnútorný ostrov slobody, a tým sa preňho
stala tvorba, svet umenia, ktorého brány mu otvorili roky strávené v Bra-
tislave. Jeho priatelia a neskôr i historici umenia na ňom oceňovali jeho
teoretickú podkutosť, umeleckú všestrannosť a komplexné, interdisdisci-
plinárne vnímanie umeleckých prejavov. Venoval sa poézii, hudbe, domi-
nantnou sa však stala jeho výtvarná tvorba.

Maľovať začal koncom 70. rokov, popri zamestnaní, ako výtvarník
samouk. Najväčšmi ho pritom zaujala súčasná liptovská krajina, „lyricko-
-baladický Liptov rozorvaný priemyselnou architektúrou“, ako to ne-
skôr sám pomenoval v jednej zo svojich esejí. Nie náhodou tvoria základ
jeho tvorby cykly *Priehrada* a *Diaľnica*.

Už začiatkom 80. rokov vyhral Korman celoslovenskú výtvarnú súťaž
a dostáva pozvánku do Slovenského fondu výtvarných umení. Nasledujú
tri individuálne výstavy na liptovskomikulášskej pôde (1982, 1984, 1986)
a účasť na kolektívnych výstavách Zväzu slovenských výtvarných umelcov
doma i v zahraničí. Plodnou sa stala i Kormanova spolupráca s akademic-
kých maliarom Jánom Kudličkom na výtvarných dielach v architektúre.

„Nezarábal veľa, ale stačilo mu to. Opovrhoval konzumom, bol ne-
náročný, žil po svojom. Možno povedať, že počas normalizácie bol nie-
len vnútorne, ale aj navonok najslobodnejším človekom v Mikuláši. (...) Mal
atelier, v ktorom sa stretávala mladá generácia. Vložka ich svojím
spôsobom fascinoval. Rozhľadenosťou, nekonvenčnými názormi, tvorbou,
spôsobom života. Kupoval iba najnutnejšie veci, potreby na maľovanie
a knihy. Ak sa pre niečo nadchol, napríklad pre windsurfing, dokázal si
surf vlastnoručne vyrobiť a stal sa kráľom Liptovskej Mary,“ opísal ne-
skôr Kormanov prístup k životu Eugen Gindl.

Novembrové udalosti privítal s veľkou nádejou, stal sa jedným zo za-
kladajúcich členov VPN v Liptovskom Mikuláši a po mnohých rokoch sa
vrátil k žurnalistike ako zástupca šéfredaktora regionálnych novín *Nový
Liptov*. K porevolučnému novinárskemu chlebičku pristupoval s cieľom na-
liať do „rozdrásaných ľudských duší presvedčenie, že informácia a pravda
sú z jedného koreňa“ a so sebe vlastnou priamosťou, neústupčivosťou a kri-
tickosťou. Čoskoro však z novinárskeho prostredia odchádza, sklamaný,
rozčarovaný a frustrovaný z ponovembrového vývoja spoločnosti.

Ani v tomto období svojho života však Korman nerezignoval – v roku
1995 založil Literárnohistorické múzeum v Liptovskom Trnenci, o tri

Ivan Korman s Eugenom Gindlom, začiatok 70. rokov

roky neskôr začal študovať odbor muzeológia a kultúrne dedičstvo na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde bol aj v roku 2001 promován. V tom istom roku bola v Galérii Petra Michala Bohúňa otvorená jeho štvrtá individuálna výstava.

Ivan Korman predčasne umiera 25. decembra 2002, vo veku 57 rokov. Uzavrel sa tak, slovami kunsthistorika a Kormanovho osobného priateľa Karola Maliňáka, život „človeka s hlbokým morálnym základom a vedomím, ktorý sa nebál vyjadriť svoj názor, nech bol akokoľvek nepohodlný, človeka, ktorý jednoznačne patril k výrazným postavám mesta, a až po jeho odchode sa ukazuje, ako tu ľudia takehoto druhu chýbajú.“

Zuzana Nemcová

Foto: rodinný archív Kormanovcov

PREČÍTAJTE SI:

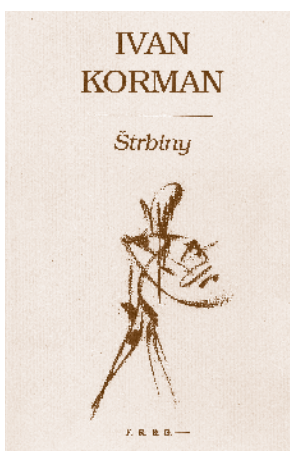
Korman, Ivan: Štrbiny. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2012

Prierez Kormanovou básnickou, esejistickou a novinárskou tvorbou je doplnený spomienkami kamarátov z detstva a mladosti (Ivana Štípalu, Eugena Gindla, Stanislava Filu a Jána Kudličku) i výberom z jeho korešpondencie a rozhovorov. Publikácia vyšla v knižnej edícii časopisu Fragment a jej zostavovateľom je liptovskomikulášsky rodák, prozaik, básnik a scenárista Ján Púček.

Maliňák, Karol: Ivan Korman – Obrazy a básne. Liptovský Mikuláš: Múzeum Janka Kráľa, 2015

Katalóg k rovnomennej výstave (výstavná sieň Múzea Janka Kráľa, 13. 11. 2015 – 31. 1. 2016) vyšiel s ambíciou byť pendantom vyššie spomínanej publikácie. Okrem výberu z Kormanových básní a esejí mapuje predovšetkým jeho výtvarnú tvorbu. Prehliadku Kormanových zásadných diel a úvodnú štúdiu katalógu pripravil kunsthistorik PhDr. Karol Maliňák, PhD. Pod vizuálnu úpravu publikácie sa podpísal výtvarník a grafik Mgr. art. Ján Novosedliak.

-zun-

POĎAKOVANIE

Naše múzeum svojím záujmom i financiami tento rok podporili: pani Elena Mudroňová z Liptovského Mikuláša, Uhríkovci z Levíc a Vera a Dov Dvirovci z Tel Avivu.

Ďakujeme, želáme všetko dobré a veľa ďalších múzejných stretnutí.

Múzejné starinky môžete podporiť zaslaním finančného príspevku na sponzorský účet Múzea Janka Kráľa.

Číslo účtu v UniCredit Bank je 6623853007/1111.

ĎAKUJEME!

Nové akvizície v Múzeu Janka Kráľa

V závere minulého roku rozhodli členovia komisie na tvorbu zbierok o nadobudnutí viacerých zaujímavých predmetov do zbierkového fondu múzea. K tým najvzácnejším patrí bohatá kolekcia listov maliarky Ester Šimerovej-Martinčekovej (1909 – 2005) adresovaných priateľke Ludmile Peterajovej (1927 – 2015). Práve profesorka Peterajová, významná slovenská teoretička a kritička výtvarného umenia, sa pri príprave monografie o prvej dáme slovenského maliarstva (Ludmila Peterajová: Ester M. Šimerová, Petrus/Slovar, 2014) rozhodla darovať korešpondenciu do múzea v Liptovskom Mikuláši, do mesta, v ktorom pani Ester vyše polstoročia žila a tvorila.

Listy do múzea odovzdal vydavateľ Peter Chalupa, blízky spolupracovník Ludmily Peterajovej, v ktorého bratislavskom vydavateľstve Petrus vzniklo už spomínané, posledné Peterajovej dielo a ktorý uvažuje o knižnom vydaní výberu z týchto listov.

Ludmila Peterajová, dlhoročná pracovníčka Slovenskej národnej galérie, bola nielen najväčšou znalkyňou Šimerovej diela, kurátorkou jej výstav, autorkou katalógov i viacerých publikácií, ale aj jej dlhoročnou priateľkou. Tieto skutočnosti reflektuje 856 listov, korešpondenčných lístkov a pohľadníc z rokov 1961 – 1998. Dokumentujú dôverné priateľstvo oboch žien; od prvých viac-menej formálnych listov až po posledné stránky plné hlbokého ľudského porozumenia. Obe ženy zdieľali svoje neľahké osudy, osobné i tvorivé problémy, počnúc každodennými bežnými zážitkami končiac fundovanými úvahami o umeleckej tvorbe. Listy odhaľujú vnútorný svet umelkyne, podhubie jej tvorby, inšpirácie, objavovanie nových postupov, napr. pri tvorbe nezameniteľných kameí či koláží. Z korešpondencie sa dozvedáme o každodennom živote manželov Martinčekovcov, spoločných tvorivých cestách po Liptove, o prostredí mikulášskych výtvarníkov, činnosti Galérie Petra Michala Bohúňa, výstavách Ester Martinčekovej-Šimerovej, ktoré organizovali galérie po celom Československu, o jej cestách do zahraničia. V jednom z listov Ester M. Šimerová píše o jej domnelom vplyve na manželovu fotografickú tvorbu.

Listy nie sú len svedectvom doby, veď dokladujú obdobie dlhých 37 rokov. Mnohé z nich majú pre múzeum ďalší význam, pridanú hodnotu. Osvetľujú totiž okolnosti vzniku a tvorivé peripetie súvisiace s dielami, ktoré Múzeum Janka Kráľa od roku 2006 spravuje ako dar autorky mestu Liptovský Mikuláš.

Iveta Blažeková

• Na vernisáži výstavy v Galérii Petra Michala Bohúňa v roku 1989. Vpravo sedí kurátorka Ludmila Peterajová, vedľa nej vystavujúca Ester Martinčeková-Šimerová a Martin Martinček.

Múzeum Janka Kráľa na návšteve u mikulášskych seniorov

Aj v tomto roku pokračovala spolupráca nášho múzea so Zariadením pre seniorov a domovom sociálnych služieb mesta Liptovský Mikuláš. Vzhľadom na svoje zdravotné obmedzenia obyvatelia tohto zariadenia neprišli do múzea, ale čriepky z histórie im priamo do domova priniesla pracovníčka múzea Mgr. Ružena Antolová.

Po tom, čo si minulý rok mohli seniori pozrieť filmové dokumenty z histórie lyžovania v našom meste, vo februári 2015 im autorka scenára priviezla a predstavila výstavu **Z histórie horskej záchrany**. Múzeum Janka Kráľa ju realizovalo vo svojich priestoroch v roku 2014 pri príležitosti 60. výročia vzniku HS ČSTV v spolupráci s Klubom seniorov Horskej služby na Slovensku a s Horskou záchrannou službou.

Rozprávanie o prvých návštevníkoch a obetiach hôr, o počiatkoch záchrany v horách, o rozvoji turistiky, lyžovania, o formovaní horskej zdravotnej záchranej služby, ktorá viedla v roku 1954 k vzniku celoštátnej organizácie Horskej služby ČSTV, seniorov zaujalo. Mnohým boli prezentované osobnosti i udalosti blízke. Ožili ich spomienky z mladosti – napríklad pani Magda Holá z Jasnej sa na fotografii pred päťdesiatimi rokmi našla ako dobrovoľná členka Horskej služby. Pri tejto

• Klientov ZSDSS rozprávanie múzejníčky zaujalo.

príležitosti pani Holá navštívili aj zástupcovia seniorov Horskej služby Ján Macek a Vladimír Dzúrik, ktorí jej odovzdali pamätný list pri príležitosti výročia Horskej služby. Výstavu si mali možnosť pozrieť nielen klienti tohto zariadenia, ale aj ich rodinní príslušníci, keďže v domove bola umiestnená do 16. marca 2015.

História zavítala k seniorom opäť už 17. marca 2015, presne v deň 302. výročia popravy Juraja Jánošíka. Vypočuli si rozprávanie o legendárnom zbojníkovi, historických skutočnostiach i tradíciách spojených s touto postavou našich dejín. Prednášku doplnila živá diskusia s klientmi domova. Zaujímali sa nielen o históriu, ale aj o súčasnosť kaštiela Vranovo – Jánošíkovho väzenia v Palúdzke, ako i o osobnosti, ktoré jánošíkovské tradície v našom meste vytvárali. Neskôr si so záujmom prečítali aj publikáciu *Jánošík od skutočnosti k legende*, ktorú im jej autorka Ružena Antolová venovala.

Tento spôsob práce, keď múzeum prichádza za svojimi návštevníkmi a nie naopak, ako je to bežné, je pre hendikepovaných ľudí jediný možný. Nejde len o komplikovanú dopravu, ale i o skutočnosť, že múzeum zatiaľ nie je vybavené bezbariérovým prístupom do svojich expozícií.

Ružena Antolová

• Ján Macek, Ružena Antolová, Magda Holá a Vladimír Dzúrik pri príležitosti odovzdania pamätného listu Horskej služby.

Z výstavnej siene: Zahrali sa malí aj veľkí

Prvé mesiace roku 2015 patrili výstavné priestory nášho múzea ďalšej zaujímavej i návštevnícky úspešnej výstave. Niesla názov **Zázračný svet hračiek** a Múzeum Janka Kráľa si ju zapožičalo od SNM – Múzea bábkarských kultúr a hračiek – hrad Modrý Kameň.

Výstava predstavila hračky z konca 19. a 20. storočia. Dominovali ľudové hračky, prevažne drevené, mnohé z nich si ľudia vyrobili vlastnoručne. Pozornosť malých i veľkých návštevníkov upútal voz na seno s drevenými koníkmi či kyjatické drevené hračky s typickým ornamentom. Ich autor, rezbár Rudolf Stehlík, už nežije a nemá ani nasledovníkov, podobné hračky sa preto už dnes nevyrábajú a možno ich obdivovať iba v múzeách. Medzi vystavenými predmetmi nechýbali ani obľúbené chlapčenské hračky, akými sú napríklad miniatúrna lanovka, buldozér, žeriav či cínoví vojačikovia. Svoje zastúpenie mali i modernejšie umelohmotné hračky (prevahu mali plastové autíčka) či sériovo vyrábané drevené hračky posledných desaťročí.

Súčasťou výstavy bol interaktívny kútik a v ňom hračky i detské hry oživali. Deti aj dospelí sa mohli zahrať s drevenými kockami, žeriavom, poskladať si zvieratko alebo vlastné meno.

Výstava priblížila detský svet našich predkov a bezpochyby urobila radosť nielen najmenším návštevníkom múzea, ale aj ich rodičom.

• Svet hračiek dokáže očarovať nielen deti...

Foto: Ján Svidran

O tom svedčí aj jej návštevnosť – počas necelých troch mesiacov ju videlo 1 407 návštevníkov.

Viliam Žiaran